

II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУСПІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ ТА КРАЇНОЗНАВСТВА

<https://doi.org/10.17721/2308-135X.2019.52.52-59>

УДК: 911.3:32/329(4)

Брайчевський Юліан Сергійович,
кандидат географічних наук, доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м.
Київ, Україна, e-mail: yulian_b@ukr.net

ПОШИРЕННЯ ПОЛІТИКИ ПОПУЛІЗМУ ТА ЗМІНИ ІДЕОЛОГІЧНОГО ПРОСТОРУ У КРАЇНАХ ЄВРОПИ

Мета: Провести географічний аналіз суспільно-політичного контексту масового поширення популістських рухів у країнах Європи, а також простежити їх вплив на формування і розвиток ідеологічного простору європейського регіону.

Методика. Дана робота побудована на огляді історико-географічних передумов, що мали визначальний вплив на формування партійно-політичної системи у країнах Європи у другій половині ХХ ст., аналізі динаміки поширення популізму у Європі, а також припущенні щодо чинників, що обумовлюють поширення популізму як основний політичний тренд останніх років. Фактичні дані щодо рівня підтримки популістських партій у країнах Європи взято з бази даних шведського аналітичного центру TIMBRO, що розраховує індекс авторитарного популізму для країн Європи та надає дані щодо підтримки партій популістського спрямування різного ідеологічного спектру. Для типізації популістських політичних сил Європи використовується методика Інституту глобальних змін Т.Блера.

Результати: у статті проведено аналіз ключових тенденцій та динаміки електоральної підтримки популістських партій у низці держав Європи, проведено історико-географічний огляд процесів формування партійно-політичної системи у країнах Європи у повоєнний час, а також проаналізовано контекстні чинники поширення та зростання електоральної підтримки популістських сил, зокрема такі, що пов'язані зі змінами у відносинах між політичними елітами та своїм базовим електоратом у європейському регіоні, а також такі, що пов'язані із змінами зовнішнього середовища формування політичних систем.

Наукова новизна: у статті пропонується розглядати чинники та причини зростання ролі популістських партій через призму теорій Б.Мура (соціальні передумови виникнення демократичних інститутів та формування відносин між політичними елітами та електоратом) та С.М. Ліпсетта - С.Роккана (формування базових суспільно-політичних розламів у країнах Європи) тобто у термінах структурного аналізу партійних еліт, їх матеріальної, соціальної та ціннісної бази, а також історико-географічного та контекстного аналізу їх формування.

Практична значимість обумовлюється тим, що Україна також постала перед аналогічними до решти європейських країн викликами масового популізму. Пошук ефективних стратегій протидії цьому явищу вимагає ґрунтовного аналізу досвіду інших країн Європи, а також співставлення українського контексту і чинників, що визначають партійно-політичну систему та характер мобілізації електорату з аналогічними характеристиками політичного простору європейських держав.

Ключові слова: популізм, Європа, демократія, партійні системи, електоральні процеси.

УДК: 911.3:32/329(4)

Брайчевский Юлиан Сергеевич,
кандидат географических наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, г.
Киев, Украина, e-mail: yulian_b@ukr.net

РАСПРОСТРАНЕНИЕ ПОЛИТИКИ ПОПУЛИЗМА И ИЗМЕНЕНИЯ ИДЕОЛОГИЧЕСКОГО ПРОСТРАНСТВА ЕВРОПЫ

Цель: Провести географический анализ общественно-географического контекста массового распространения популистских движений в странах Европы, а также проследить их влияния на формирование и развитие идеологического пространства европейского региона.

Методика: Данная работа построена на обзоре историко-географических предпосылок, имевших определяющее влияние на формирование партийно-политической системы в странах Европы во второй половине ХХ века, анализе динамики распространения популизма в Европе, а также предположениях в отношении факторов, обуславливающих распространение популизма как основной политической тренд последних лет. Фактические данные касательно уровня поддержки популистских партий в странах Европы взято из базы данных шведского аналитического центра TIMBRO, который рассчитывает индекс авторитарного популизма для стран Европы и предоставляет данные о поддержке партий популистского толка различного идеологического спектра. Для типизации популистских политических сил Европы используется методика Института глобальных изменений Т.Блера.

Результаты: В статье проведен анализ ключевых тенденций и динамики электоральной поддержки популистских партий в ряде государств Европы, проведен историко-географический обзор процессов формирования партийно-политической системы в странах Европы в послевоенный период, а также проанализировано контекстные факторы роста электоральной поддержки популистских сил, в

частности связанные с изменениями в отношениях между политическими элитами и их базовым электоратом, а также связанные с изменениями внешней среды формирования политических систем.

Научная новизна: В статье предлагается рассматривать факторы и причины роста роли популистских партий через призму теорий Б.Мура (социальные предпосылки возникновения демократических институтов и формирования отношений между политическими элитами и электоратом) и С.М.Липсетта-С.Роккана (формирование базовых общественно-политических разломов в странах Европы), то есть в терминах структурного анализа партийных элит, их материальной, социальной и ценностной базы, а также историко-географического и контекстного анализа их формирования.

Практическая значимость обуславливается тем, что Украина также предстала перед аналогичными другим европейским странам вызовами массового популизма. Поиск эффективных стратегий противодействия этому явлению требует основательного анализа опыта других стран Европы, а также сопоставления украинского контекста и факторов, определяющих партийно-политическую систему и характер мобилизации электората с аналогичными характеристиками политического пространства европейских государств.

Ключевые слова: популизм, Европа, демократия, партийные системы, электоральные процессы.

UDC: 911.3:32/329(4)

Yulian Braychevskyy Sergijovych,
Candiate of Geographical Sciences,
Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, e-mail:
yulian_b@ukr.net

THE POLITICS OF POPULISM SPREAD AND THE CHANGING IDEOLOGICAL SPACE IN EUROPE

Aim: To perform the geographic analysis of the socio-political context of mass spread of populist movements in European countries and to trace its impact on the ideological space in the European region.

Methodology: The paper is based upon the historical-geographic overview of the pre-conditions framing the political and party systems development in European countries in the second half of the XXth century, analysis of populism spread dynamics across European states and speculation on the factors conditioning rapid populism spread becoming a major political trend of the recent years. Empirical data on the level of support of the populist parties in European countries is borrowed from the Swedish analytical think-tank TIMBRO, which compiles the authoritarian populism index for European states and provides data on the support level for populist parties of various parts of the political spectrum. We used the methodology of the T.Blair Institute for Global Change for classifying populist political forces in Europe.

Results: The article presents the analysis of the key trends and dynamics of the electoral support for populist parties in the number of European states and a historical-geographic overview of the development of the political and party systems in the European countries in the post-War period. Also, it contains the analysis of the contextual factors of populism electoral support, namely those related to the changes in relations between political elites and their base electorate as well as those related to the changes in the external environment of political system development.

Academic novelty: The article suggests employing theoretical perspectives of B.Moore (social origins of democratic institutes and evolution of the relations between political elites and their electorates) and S.M.Lipsett-S.Rokkan (development of the major socio-political cleavages in European states) while searching for explanations of the populist parties growing support. That is employing the terms of structural analysis of the party elites, their material, social and value base as well as historical and geographic context of their development.

Practical significance: Ukraine faces similar to other European countries challenges of mass populism. The search for efficient strategies of countering this phenomenon requires comprehensive analysis of the European experience as well as comparison of the Ukrainian context and factors determining political party system and ways of electorate mobilization with the analogous features of the political space in the European states.

Key words: populism, Europe, democracy, party systems, electoral processes.

Постановка проблеми. Період після завершення «холодної війни» характеризувався невизначеністю щодо основних політичних викликів і загроз. На початку 1990-их років у багатьох аналітиків складалося враження, що світ наближається до тріумфу західної ліберальної демократії. Саме у цей період виходить відома праця Ф.Фукуями «Кінець історії?» [10]. Проте уже в найближчі десятиріччя ліберальна демократія зіткнулася із новим випробуванням – поширення популізму як масштабний тренд, що ставить під сумнів ефективність сучасних демократичних інститутів. Особливо викликає занепокоєння той факт, що популярність популістських політичних партій притаманна не лише країнам із незрілими демократичними інститутами, але і так званим консолідованим демократіям із усталеними політичними традиціями, сильними економіками і розбудованими моделями суспільства загального добробуту. Наукова та аналітична

спільнота уже усвідомила масштаб загрози від глобального поширення популізму, проте досі не знайдено ефективних засобів протидії цьому деструктивному явищу.

Поширення політики популізму у європейському регіоні має особливе значення для України з кількох причин. По-перше, цей тренд не оминув політичний простір молодій українській демократії, і пошук шляхів протидії деструктивним ефектам популізму повинен відбуватися з урахуванням ширшого європейського контексту та розумінням причин цього явища, що часто виходять за межі внутрішньополітичних проблем України. По-друге, розвиток ідеологічного поля у країнах Європи має визначальне значення у контексті європейської інтеграції України і може мати серйозний вплив на розвиток взаємовідносин як з Європейським Союзом (ЄС), так і з окремими країнами Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тематика розквіту популістських ідеологій привернула увагу широкого кола фахівців і аналітиків, переважно у царині політичних наук. Здебільшого, література щодо сучасних форм популізму охоплює менш стійкі демократії, наприклад К.Вейланд розглядає проблему популістських партій у Латинській Америці [23]; Б.Стенлі - у Центральній та Східній Європі [20]. Низка авторів вивчає популістські рухи та їх наслідки у сформованих демократіях Заходу. Так Р.Інглхарт та П.Норріс [13] розглядають приклад перемоги Д.Трампа на виборах до США, П.Таггарт [21] – електоральні успіхи популістів у країнах Західної Європи. Окрема увага приділяється популістським партіям правого спрямування (Т.Гревен [11]). Саме правий популізм є основним об'єктом досліджень серед аналітиків на теренах пострадянського простору (В.А.Ачкасов [1], А.В.Глухова [3]). Тематика розквіту популістських політичних сил у Європі не оминула уваги і українських дослідників, зокрема Т.М. Прядко [7,8], А.С.Романюка [9], І.Б.Кіянки [4]. Значно менше уваги отримала тематика популізму у роботах географічного спрямування. Здебільшого, це роботи, присвячені локальним питанням політичної географії (Дж.Уїллс [24]), та критичному аналізу неоліберальних теорій глобалізації (Дж.Харт [12]). Водночас, географічний аналіз явища масового поширення популістських ідеологій та партій може виявитися корисним, додавши до соціологічного, історичного та політологічного вимірів ще й порівняльний аналіз суспільно-географічного контексту формування та зростання популістських рухів у окремих країнах та регіонах світу.

У даній роботі, що є продовженням аналогічної спроби аналізу політичного популізму і північноамериканському регіої [2] пропонується географічний аналіз зростання популярності популістських ідеологій у країнах Європи з урахуванням історико-географічного контексту розвитку політико-ідеологічного простору європейського регіону. На нашу думку, ґрунтовний аналіз таких деструктивних соціально-політичних явищ як масовий популізм неможливий лише в універсалістських термінах дискурсу щодо глобалізації та лібералізму. Натомість, необхідним є вивчення специфічних для конкретного географічного простору умов та чинників, що визначають як формування партійних еліт, так і впливають на їх популярність серед широких верств населення.

Виклад основного матеріалу. Упродовж 2010-их рр., електорально-географічні процеси у країнах Європи засвідчили кілька важливих тенденцій, зокрема посилення євроскептицизму, зростання популярності так званих антисистемних політиків та відродження правих, національно орієнтованих ідеологій. Підтвердженням цьому стали референдум про вихід Великої Британії зі складу ЄС, електоральний успіх партій «Рух п'яти зірок» у Італії у 2013 та 2018 рр., посилення електоральної підтримки таких партій як «Національний фронт» у Франції, «Альтернатива для Німеччини» у Німеччині, Партії незалежності Сполученого Королівства у Великій Британії, «Право і справедливість» у Польщі, Угорського громадянського союзу «Фідес» в Угорщині. Остання партія, що тривалий час перебувала у складі так званої «сім'ї» Європейської народної партії, була виключена з неї за відвертий ухил у бік право-радикальної риторики та підтримку антидемократичних ініціатив.

Загалом, аналітики відзначають невдоволення виборців у більшості країн Європи діяльністю наявних політичних еліт і цим пояснюють схильність підтримувати так званих

позасистемних політиків та політичні партії – тобто такі, що раніше не належали до партійно-політичного істеблшменту. Цей тренд дуже різко контрастує із розвитком партійно-політичної системи країн Західної Європи у другій половині ХХ ст., що після завершення «холодної війни» значною мірою поширилася і у країни Центральної Європи. Загальними рисами цієї системи був чіткий поділ політичних партій за ідеологічною ознакою на праві та ліві. При цьому, праві партії виступали прихильниками ліберальних ідей, підтримували вільний ринок, приватну власність, відкритість до процесів економічної інтернаціоналізації тощо. Ліві партії здебільшого сповідували соціал-демократичні ідеї – посилення ролі уряду у перерозподілі суспільних благ, підтримку малозабезпечених верств населення, боротьбу з бідністю та безробіттям тощо. У низці країн впродовж кількох десятиріч за лідерство змагалися партії правоцентристського та лівого (переважно ліво-центристського) спрямування (наприклад Консервативна та Лейбористська партії у Великій Британії, Християнсько-демократичний Союз та Соціал-демократична партія у Німеччині, Християнсько-демократична та Комуністична партія у Італії, право-центристські Союз за французьку демократію і Об'єднання на підтримку Республіки та соціал-демократична Соціалістична партія у Франції тощо.

Таблиця 1

Підтримка популістських партій у окремих країнах Європи

Країна	Сумарна підтримка популістських партій на національних виборах, % (1)							
	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018
Угорщина	4.8	9.6	47.7	69.7	65.8	65.8	65.8	68.9
Греція	7.6	9.4	12	19	57	57	57	57
Італія	14.4	19.5	10.8	15.3	33.7	33.7	33.7	56.7
Польща	12.1	5.7	41.4	35.9	46.4	46.4	46.4	46.4
Кіпр	30.6	34.7	39.9	36.9	37.7	34.6	34.6	34.6
Швейцарія	24.4	27.6	29.9	31.3	33.1	33.1	33.1	33.1
Словенія	10.5	20.3	34.7	36.6	23	23.1	23.1	30.9
Данія	9.5	12.5	16.7	16.1	28.9	28.9	28.9	28.9
Австрія	22.2	27.4	10.7	29	25	25	28.3	28.3
Франція	24.3	31.2	21	13.1	21.7	21.7	28.1	28.1
Нідерланди	6	5.9	13.8	31.9	21.9	21.9	26	26
Швеція	7.7	12.4	9.7	12.2	18.6	18.6	18.6	25.8
Латвія	17.6	14.7	15.4	7.7	16.6	16.6	16.6	25.5
Словаччина	47.7	40.2	33.3	10.4	6.2	23.8	23.8	23.8
Німеччина	6.3	7.2	11	13.9	14.5	14.5	22.3	22.3
Чорногорія				11	24.1	20.5	20.5	20.5
Іспанія	9.7	5.6	5.1	3.9	24.9	21.4	21.4	21.4
Португалія	10.5	12.2	15	18.9	20.5	20.5	20.5	20.5
Чехія	20.1	14.9	19.5	16.7	24.2	24.2	20.2	20.2
Фінляндія	0.2	2.1	2.7	5.1	18.2	18.2	18.2	18.2
Норвегія	8.1	17.3	23.4	24.4	17.5	17.5	17.7	17.7
Литва	2	2.2	7	17.7	9.2	15.4	15.4	15.4
Болгарія	2	1.4	8.1	15.8	17.5	17.5	14.4	14.4
Сербія		9	27.7	29.5	5.6	13.1	13.1	13.1
Ісландія	14.3	0	0	0	0.1	0.5	10.9	10.9
Люксембург	4.3	3.3	10.9	10.3	8.2	8.2	8.2	9.6
Хорватія			6.4	5.3	6.2	8.8	8.8	8.8
Естонія	0	0	0.5	0.2	8.3	8.3	8.3	8.3
Бельгія	10.1	11.4	12	9.9	7.4	7.4	7.4	7.4

*1- дані станом на рік найближчих передуючих до зазначеного року виборів
Складено за даними TIMBRO [22]*

У перше десятиріччя після краху соціалістичної системи новосформовані політичні еліти у країнах Центральної Європи назагал долучилися до загальноєвропейського тренду право-лівоцентристського політичного спектру. Так, у Польщі впродовж 1990-их років найсильнішими конкуруючими політичними силами стали Демократичний союз (з 1996 р. – Електоральна акція «Солідарність») та Союз демократичних лівих сил; у Чехії – Громадянська демократична партія та Чеська соціал-демократична партія; у Болгарії –

Союз демократичних сил та Болгарська соціалістична партія; в Угорщині – Угорський демократичний форум і Угорський громадянський союз з правого боку і Угорська соціалістична партія з лівого і т.д. Слід пам'ятати, що впродовж десятиріччя з 1995 по 2004 рр. п'ять центральноєвропейських держав (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина та Словенія) разом з країнами Балтії, а також Кіпром і Мальтою готувалися до вступу у ЄС і цей процес задавав основні тренди політичного життя цих країн.

На цьому тлі політичної конкуренції правої та лівої центристських ідеологій пропаганда та агітація впродовж другої половини ХХ ст. була націлена на мобілізацію виборців під ідеологічні засади конкуруючих партій. Натомість, на сучасному етапі спостерігається зворотна тенденція – побудова агітаційних кампаній та політичних платформ партій під популярні запити суспільства не зважаючи на реалістичність політичних обіцянок чи можливих наслідків від задекларованої політики (як у випадку з виходом Великої Британії зі складу ЄС). Виключення Угорського громадянського союзу «Фідес» з лав Європейської народної партії засвідчило крайній випадок такого розвороту, коли побудована на популістських засадах платформа змінила вихідні партійні принципи однієї з провідних і порівняно зрілих політичних сил країни.

Таблиця 2

Зростання підтримки популістських партій у окремих країнах Європи з 2008 по 2018 рр. (%)

Країна	Різниця, %
Італія	41.4
Греція	39.3
Угорщина	23.9
Іспанія	17.5
Латвія	17.1
Швеція	16.9
Франція	15
Фінляндія	13.1
Данія	12.8
Німеччина	11.3

Складено за даними TIMBRO [22]

Щоб кількісно оцінити масштаб «популістського повороту» європейської політики, стокгольмський аналітичний центр TIMBRO розпочав збір статистичних даних щодо популістських партій у країнах Європи (переважно членів ЄС). На поточний момент, матеріали даного центру є одним із найповніших джерел кількісної інформації стосовно поширення політики популізму у європейському регіоні. Як видно із *таблиці 1*, станом на 2018 р., сумарна підтримка популістських партій перевищила 20% у 19 країнах Європи, тоді як у 1995 р. таких країн було всього 5. При цьому абсолютними лідерами за популярністю популістських партій є Угорщина, Греція та Італія (понад 50% голосів виборців). Цікаво, що Австрія та Франція мали стабільно високий рівень підтримки популістських партій у діапазоні 20-30% впродовж усього періоду.

У *таблиці 2* наведено десять країн-лідерів за зростанням підтримки популістських партій. Серед цих країн три входять до Великої сімки і більшість відносяться до країн із високими стандартами життя. Більшість, до того ж, є консолідованими демократіями із добре сформованими демократичними інститутами. Таким чином, навряд чи можна пов'язати зростання громадської підтримки популістських сил із недостатнім соціально-економічним розвитком чи незрілістю політичної системи. Дані аналітичного центру TIMBRO використовують доволі складну систему класифікації популістських рухів за ідеологічною ознакою. Дещо простішу для узагальнення модель пропонують дослідники Інституту глобальних змін Т.Блера [14]. Вони виділяють *культурний* (зазвичай націоналістичного спрямування), *соціально-економічний* (на основі

лівих ідеологій) та *анти-номенклатурний* популізм. Важливою рисою є зростання популярності усіх трьох видів популізму одночасно.

На нашу думку, відповідь щодо причин «популістського повороту» слід шукати на структурному рівні, аналізуючи побудову партійно-політичного життя країн Європи. Теоретичним підґрунтям такого аналізу має стати розуміння західних демократій з позицій Б.Мура [16] та С.М.Ліпсетта і С.Роккана [15]. Зокрема, важливим елементом західних демократій було структурування політичних еліт залежно від матеріальної та/або суспільно-ідеологічної основи їх існування, а також розшарування суспільства за принципом матеріальної чи ціннісної залежності від зазначених еліт. Відповідно, у повоєнний час у більшості країн Європи змагалися еліти, сформовані, з одного боку, на матеріальній основі ринкової капіталістичної економіки і ціннісній базі соціального консерватизму, а з іншого – на основі профспілкового руху і ціннісній базі ідей соціальної справедливості. При цьому, властива лівим партіям схильність до економічного популізму стримувалася негативним прикладом країн соціалістичної групи, що суттєво відставали у рівні соціально-економічного розвитку порівняно із розвиненими капіталістичними країнами Європи. До того ж, холодна війна відіграла надзвичайно важливу роль для мобілізації електорату відповідно до ідеологічних зрізів. Адже циклічні економічні кризи, у період котрих найчастіше посилюється підтримка популістських рухів, зазвичай асоціювалися із поразкою правлячої політичної сили і недосконалістю відповідної ідеології, на зміну котрій мали прийти опоненти з протилежного ідеологічного табору.

З кінця 1990-их і впродовж перших декад 2000-их років на геополітичній та геоекономічній арені Європи відбулися кардинальні зрушення. По-перше, зник потужний чинник ідеологічного протистояння в умовах холодної війни. По-друге, прогрес у царині соціально-економічного розвитку, підвищення рівня життя населення і нові форми соціальної стратифікації почали стирати межі традиційної класової структури у межах національних держав. По третє, у суспільно-політичному дискурсі з'явилися нові загрози стабільності, безпеці та процвітання, а саме міжнародний тероризм, неконтрольована міграція та деструктивний вплив глобальних бізнесових структур на національні економіки. Зазначені виклики отримали надзвичайно широку медійну увагу, проте чинні політичні еліти, здебільшого, не мають сформованої моделі відповіді на ці виклики, які були б підтвержені успішною практикою, а громадськість через недостатнє розуміння механізмів глобалізації легко піддається інформаційним маніпуляціям. З іншого боку, відбувається стирання меж у соціально-економічній базі основних політичних сил (розмиття таких політичних розламів, як класове протистояння, протистояння феодалських та буржуазних, регіональних та столичних еліт тощо). У такій ситуації партії втрачають змогу ефективно мобілізувати громадську підтримку на традиційних ідеологічних засадах, тоді як побудова партійної платформи на основі масових фобій та бажань громадськості дає відчутні електоральні результати, принаймні у короткостроковій перспективі.

Висновки. Підсумовуючи, можна зазначити, що поширення популізму (зростання кількості партій з популістською платформою та розширення їх електоральної підтримки) є одним із важливих трендів сучасного політико-географічного простору Європи. Відбувається диверсифікація популістських рухів на основі різних ідеологічних основ – націоналістичної, соціально-економічної та анти-номенклатурної. На нашу думку, причини цього тренду слід шукати у структурних проблемах сучасних європейських (та ширше – західних) демократій, а саме у втраті провідними партіями своєї реальної матеріальної та ціннісної бази, на основі котрих раніше вони успішно мобілізували суспільну підтримку. В умовах появи новітніх геополітичних та геоекономічних викликів і неспроможності політичних еліт знайти на них дієві відповіді, популізм стає найзручнішою формою мобілізації електоральної підтримки.

Список використаних джерел

1. Ачкасов В.А. Национал-популизм в пост-коммунистических странах Центральной Европы: причины роста электоральной поддержки. // Вестник МГИМО-Университета. 2011. № 5 (20).
2. Брайчевський Ю.С. Поширення політики популізму у країнах Заходу: суспільно-географічний аналіз виборів президента США 2016 р. // Вісник КНУ ім.Т.Шевченка. – Географія. – Вип.68-69. – 2017 р. – с.144-151.
3. Глухова А.В. Популизм как политический феномен: вызов современной демократии. // Полис. Политические исследования. – 2017. – No 4. С. 49-68
4. Кіянка І.Б. Популізм як політологічна категорія // Вісник Дніпропетровського університету – 2015 – № 1. С. – 67-75.
5. Кіриєнблат С.В. Популізм і ліберальна демократія в державах Центрально-Східної Європи. *Український науковий журнал "Освіта регіону"* 1-2 (2008): 109-114.
6. Макаренко Б.И. Популизм и политические институты: сравнительная перспектива // Вестник общественного мнения. - №1-2(124). – 2017. – с.15-27.
7. Прядко Т.М. Сучасний популізм західноєвропейських правих партій // [Політологічний вісник](#). - 2014. - № 76. - С. 359–368.
8. Прядко Т.М. Сучасний популізм Центрально-Східної Європи // *Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences*, IV(16), - 2016. – с.20-26.
9. Романюк А.С. Популізм і розвиток партійної системи в Україні / А. Романюк // Партійна система сучасної України: еволюція, тенденції та перспективи розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 24 – 25 листопада 2011 р.. – К.: Інститут політичних та етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса, 2012. – С. 242 – 258.
10. Fukuyama, F. The end of history? // *The national interest* 16 (1989): 3-18
11. Greven, T., *The Rise of Right-wing Populism in Europe and the United States: A Comparative Perspective*. Friedrich Ebert Stiftung. 2016 (Accessed at: https://www.fesdc.org/fileadmin/user_upload/publications/RightwingPopulism.pdf)
12. Hart, G. "Gramsci, geography, and the languages of populism." *Gramsci: Space, nature, politics* (2013): 301-320.
13. Inglehart, R., and Norris, P. Trump and the populist authoritarian parties: the silent revolution in reverse. // *Perspectives on Politics* 15, no. 2 (2017): 443–454
14. Kyle, J., Gultchin, L. *Populists in Power Around the World*. Report. Tony Blair Institute for Global Change. 2018. (Accessed at: <https://institute.global/sites/default/files/articles/Populists-in-Power-Around-the-World-.pdf>)
15. Lipset, S. M., Rokkan, S. *Party systems and voter alignments: cross-national perspectives*. Free Press. – 1967. - p. 554.
16. Moore, B. *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Beacon Press, Boston, 1966.
17. Pappas, T. *Populist democracies: Post-authoritarian Greece and post-communist Hungary*. // *Government and Opposition* 49, no.1 (2014): 1–23
18. Rensmann, L., *Populism and the Remaking of (Il)liberal Democracy in Europe*, *Politics and Governance* 5, 4 (2017): p.106-111.
19. Rovira Kaltwasser, C., Taggart, P., Ochoa Espejo, P., and Ostiguy, P. *Populism: An overview of the concept and the state of the art*. // *The Oxford Handbook of Populism*, ed. by Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy, chapter 13. Oxford: Oxford University Press, 2017
20. Stanley, B. *Populism in Central and Eastern Europe*. // *The Oxford Handbook of Populism*, ed. by Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy, chapter 13. Oxford: Oxford University Press, 2017
21. Taggart, P. *Populism in Western Europe*. // *The Oxford Handbook of Populism*, ed. by Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy, chapter 13. Oxford: Oxford University Press, 2017.
22. *TIMBRO Authoritarian Populism Index*. – Data. – 2019. (Accessed at: <https://populismindex.com/tap-2019-online-version-automatically-updated/>)
23. Weyland, K. *Neoliberal populism in Latin America and Eastern Europe*. In *Comparative Politics* (1999): 379–401.
24. Wills, J. *Populism, localism and the geography of democracy*. // *Geoforum* 62 (2015): 188-189.

References:

1. Achkasov V.A. *Natsional-populizm v post-kommunisticheskikh stranah Tsentralnoi Evropy: prichiny rosta elektoralnoi podderzhki*. // *Vestnik MGIMO-Universiteta*. – 2011. #5(20).
2. Braychevskyy Y.S. *Poshyrennia polityky populizmu u krainakh Zakhodu: suspilno-geografichnyi analiz vyboriv prezydenta S.Sh.A. 2016 r.* // *Visnyk KNU im.T.Shevchenka*. – *Geografia*. – Vyp.68-69. – 2017 r. – s.144-151.
3. Glukhova A.V. *Populizm kak politicheskii fenomen: vyzov sovremennoi demokratii*. // *Polis. Politicheskie issledovania*. 2017. No 4. С.49-68.
4. Kiianka I.B. *Populizm iak politolohichna kategoria* // *Visnyk Dniprovskoho universytetu* – 2015 - #1. С. 67-75.

5. Kirshenblat S.V. Populizm I liberalna demokratia v derzhavah Tsentralno-Shidnoi Evropy // Ukrainskyi naukovi zhurnal "Osvita regionu" 1-2 (2008): 109-114.
6. Makarenko B.I. Populizm I politicheskie instituty: sravnitelnaia perspektiva // Vestnik obschestvennogo mnenia. - #1-2(124). – 2017. – s.15-27.
7. Priadko T.M. Suchasnyi populizm zakhidnoevropeiskyyh pravyykh partii // Politolohichni visnyk. – 2014. - #76. – S.359-368.
8. Priadko T.M. Suchasnyi populizm Tsentralno-Skhidnoi Evropy // Science and Education a New Dimension. Humanities and Social Sciences, IV(16), - 2016. – p.20-26..
9. Romaniuk A.S. Populizm I rozvytok partiinoi systemy v Ukraini / A.Romaniuk // Partiina systema suchasnoi Ukrainy: evoliutsia, tendentsii ta perspektyvy rozvytku. Materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, 24-25 lystopada 2011 r. – K.: Instytut politychnykh ta etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F.Kurasa, 2012. – S.242-258.
10. Fukuyama, F. The end of history? // *The national interest* 16 (1989): 3-18
11. Greven, T., The Rise of Right-wing Populism in Europe and the United States: A Comparative Perspective. Friedrich Ebert Stiftung. 2016 (Accessed at: https://www.fesdc.org/fileadmin/user_upload/publications/RightwingPopulism.pdf)
12. Hart, G. "Gramsci, geography, and the languages of populism." *Gramsci: Space, nature, politics* (2013): 301-320.
13. Inglehart, R., and Norris, P. Trump and the populist authoritarian parties: the silent revolution in reverse. // *Perspectives on Politics* 15, no. 2 (2017): 443–454
14. Kyle, J., Gultchin, L. Populists in Power Around the World. Report. Tony Blair Institute for Global Change. 2018. (Accessed at: <https://institute.global/sites/default/files/articles/Populists-in-Power-Around-the-World-.pdf>)
15. Lipset, S. M., Rokkan, S. Party systems and voter alignments: cross-national perspectives. Free Press. – 1967. - p. 554.
16. Moore, B. Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World, Beacon Press, Boston, 1966.
17. Pappas, T. Populist democracies: Post-authoritarian Greece and post-communist Hungary. // *Government and Opposition* 49, no.1 (2014): 1–23
18. Rensmann, L., Populism and the Remaking of (Il)liberal Democracy in Europe, *Politics and Governance* 5, 4 (2017): p.106-111.
19. Rovira Kaltwasser, C., Taggart, P., Ochoa Espejo, P., and Ostiguy, P. Populism: An overview of the concept and the state of the art. // *The Oxford Handbook of Populism*, ed. by Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy, chapter 13. Oxford: Oxford University Press, 2017
20. Stanley, B. Populism in Central and Eastern Europe. // *The Oxford Handbook of Populism*, ed. by Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy, chapter 13. Oxford: Oxford University Press, 2017
21. Taggart, P. Populism in Western Europe. // *The Oxford Handbook of Populism*, ed. by Cristóbal Rovira Kaltwasser, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo and Pierre Ostiguy, chapter 13. Oxford: Oxford University Press, 2017.
22. TIMBRO Authoritarian Populism Index. – Data. – 2019. (Accessed at: <https://populismindex.com/tap-2019-online-version-automatically-updated/>)
23. Weyland, K. Neoliberal populism in Latin America and Eastern Europe. In *Comparative Politics* (1999): 379–401.
24. Wills, J. Populism, localism and the geography of democracy. // *Geoforum* 62 (2015): 188-189

Надійшла до редакції 11.11.19